

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ IX–XIV СТОЛІТЬ НА СТОРІНКАХ "ЧТЕНИЙ В ИСТОРИЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ НЕСТОРА-ЛЕТОПИСЦА"

У статті розглянуто видавничу діяльність Історичного товариства Нестора-літописця та проаналізовано погляди його членів на історію українських земель часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.

The article depicts the Nestor Chronicler Historical Society's publishing and analyses views of its members on the history of Ukrainian lands in the period of Kyivan Rus and Halych-Volhynia principality.

Друга половина XIX ст. – початок XX ст. були важливим етапом розвитку краєзнавчих студій в галузі історії. Започатковані та поширювані окремими вченими, поступово вони ставали метою дослідження цілих інституцій. Важливим центром регіоналістики в Києві було Історичне товариство Нестора-літописця, організоване у 1872 р. З 1874 р. воно почало діяти при Університеті Св. Володимира, згуртовуючи в своїх лавах провідних дослідників того часу, зокрема В.Б. Антоновича, М.Ф. Владимирського-Буданова, В.С. Іконнікова, О.О. Котляревського, П.О. Лашкарева, В.І. Модестова, Ф.Я. Фортинського та багатьох інших. Щороку до нього долучалися нові члени і товариство стало одним з найбільших науково-історичних організацій Російської імперії. У 1904 р. його навіть включили до "Справочной книги ученых обществ и учреждений", яку склали у бібліотеці Конгресу США [57].

Підводити підсумки діяльності товариства почали вже самі його члени та сучасники, а саме М.П. Дашкевич [14], Л.І. Нестроєв [51]. У 1920-х роках про довоєнний період розвитку товариства писав І.П.Житецький [21]. Організацію та діяльність товариства вивчав історик української діаспори С.П.Наріжний [49].

Сучасні українські дослідники в основному розкривали організаційні засади, основні етапи та напрями діяльності товариства [27; 28; 70]. Окрім цього, М.П. Колесник звернув увагу на його вклад в археографію та розвиток історичної науки України [26; 29]. Наукові дослідження з історії козацтва та соціально-економічної історії Наддніпрянщини XVII–XIX ст. опрацювала О.З. Медалієва [48]. Аналізу досліджень товариства з історії Росії періоду Московської держави та імперії присвятив свою працю Л.В. Губицький [12]. Пам'яткоохоронну роботу ІТНЛ вивчала Л.Д. Федорова [72]. Проте, дослідження з історії українських земель IX–XIV ст., які здійснювалися членами товариства та висвітлювалися на сторінках його збірника праць, залишаються недостатньо опрацьованими та систематизованими. Період існування Київської Русі та Галицько-Волинського князівства є одним з найважливіших в історії розвитку державності на землях сучасної України та формуванні української нації. Тому завданням даної статті є визначення місця "Чтений в историческом обществе Нестора-летописца" в діяльності товариства та їх значення для розвитку історичної науки, розгляд загальної тематики досліджень, виділення та аналіз ключових проблеми історії українських земель IX–XIV ст., представлених у збірнику.

Головним видом діяльності товариства було проведення засідань, на яких обговорювалися підготовлені учасниками наукові доповіді. Але метою товариства був не тільки розгляд висунутих дослідниками проблем у колі присутніх, але й сприяння "...розповсюдженню точних історичних знань..." [71]. Вже у 1874 р. секретар І.П. Хрущов підняв питання про необхідність створення друкованого органу – Листка Товариства Нестора літописця, в якому б розміщалися протоколи, витяги з доповідей та невеликі повідомлення, короткі бібліографічні відомості, питання, які підіймалися спеціалістами,

відомості про археологічні знахідки. Він мав виходити щомісяця. Проте, незважаючи на підтримку членами товариства цієї ідеї, видання зазначеного Листка відбувалося через відсутність коштів[58]. На початку 1876 р. Рада товариства запропонувала видати збірку статей у додатку до "Университетских известий", проте і цей проект не вдався[14].

Лише у вересні 1877 р., коли товариство мало в своєму розрахунку більше 400 руб. членських внесків та пожертв, повернулися до обговорення питання про видання окремої збірки праць [58]. Друкований орган товариства – "Чтения в историческом обществе Нестора-летописца", почав виходити з 1879 р. Проте наступну книгу опублікували тільки в 1888 р. У 1889 р. товариство почало отримувати щорічну допомогу з державної казни на видання у розмірі 800 руб[56]. Тільки з цього часу збірка стала періодичною і видавалася до 1914 р. Головою товариства, М.Ф.Владимирським-Будановим, було запропоновано план видання "Чтений", який передбачав формування однієї або двох книг щороку, кожна з яких складалася з трьох відділів. Відбір матеріалів до збірки здійснювала редакційна комісія, яка мала надавати перевагу "дослідженням і матеріалам, що безпосередньо стосувалися російської історії, і особливо історії південно-руської"[20]. У жовтні 1889 р. цей проект було затверджено на засіданні товариства.

Наклад видань становив від 200 до 600 екземплярів[54; 65; 69], хоча правилами видавничої діяльності товариства передбачався випуск 400 екземплярів[59]. Згідно зі статуту ІТНЛ, кожний його почесний член, а також ті з дійсних, хто регулярно сплачував внески, безкоштовно отримували примірники "Чтений" [14; 24; 66]. Враховуючи, що чисельність почесних та дійсних членів товариства постійно збільшувалася та охоплювала представників різних міст і майже всіх університетів Російської імперії, відомості про основні результати проведених досліджень розповсюджувалися в науковому середовищі країни. До того ж, вже у першому виданні зазначалося, що придбати збірку можна не тільки у Києві, але й у Санкт-Петербурзі. Хоча у Києві основним місцем її продажу була редакція "Университетских известий", а з 1890-х років – саме товариство в особі його бібліотекаря І.М.Каманіна. Для заохочення книжкових магазинів розповсюджувати збірку, їм надавали 25% знижки при закупівлі книг "Чтений". Значно сприяло розповсюдженню збірки організація поштової пересилки. Окрім цього, зорганізувавши регулярне видання своїх праць, товариство почало здійснювати обмін ними з різними історичними установами та організаціями, надсилати їх до бібліотек [7; 18; 55; 67]. Це також сприяло популяризації результатів його діяльності.

З загальної кількості опублікованих в "Чтениях" матеріалів більшість, як і передбачалося, стосувалася саме українських земель. При цьому близько 15% всіх публікацій було присвячено вивченню їх становища та розвитку саме в IX–XIV ст.ст. В збірнику розміщалися не тільки доповіді учасників засідань з певних історичних проблем та дискусії щодо них, але й історіографічний та бібліографічний огляд тогочасної літератури, повід-

омлення про проведення та результати археологічних, історико-краєзнавчих, топографічних досліджень, нові, знайдені та опрацьовані членами товариства, джерела. Підвищений інтерес до критики останніх характерний був для позитивізму, який переважав у тогочасній науці.

Одним з найбільш проблемних питань історії, яке підіймалося на сторінках "Чтений", було походження назви "Русь" [23; 30; 61]. Найбільш популярною була скандинавська теорія. Проте члени товариства наводили докази на користь концепції її грецької та слов'янської г'єнези, відкидаючи при цьому германську. Дискусійним залишалося й походження імені Олег [61], якому, на відміни від інших імен перших руських князів – скандинавських, приписували слов'янські корені.

Досліджуючи історію українських земель часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, члени товариства приділяли увагу формуванню суспільного ладу, аналізували існуючі правові норми. На сторінках "Чтений" висвітлювалися питання співвідношення сил князя та віче наприкінці XI – першій половині XIV ст. Посилення князівської влади та відсунення віча на другий план у Сіверській землі вже у XII ст. відзначав М.П. Істомін [25]. Характеристику влади князя та віче у Чернігово-Сіверському князівстві дав також Д.І. Багалій [2], вбачаючи поштовх до зміни співвідношення їх сил та укріпленні позицій общини в татарські навали. Останній великого значення у формуванні суспільного ладу надавав і М.П. Дашкевич [17], який прийшов до висновку про посилення позиції князя в XIII–XIV ст. у західній частині південної Русі та ріст впливу общини на східній, підконтрольній татарам, території, що він розглядав як передумову формування козацтва.

Інтерес членів товариства до князівської влади проявився й у проведенні біографічних досліджень. Звідки походила княгиня Ольга – з болгарського Плескова чи руського Пскова, вивчав І.І. Малишевський [43]. Про Володимира писав А.М. Лобода [41], критикуючи відомості літописів та билин про одруження князя з Рогнедою. Постать Юрія II та його прихід до влади досліджував І.А. Линніченко [40]. Він також зазначав, що вже у першій чверті XIV ст. слово Малоросія почало використовуватися щодо Галиції.

Поряд з дослідженням функціонування державних інституцій, з'являвся й аналіз правових норм. Важливе місце займав розбір положень Руської Правди. Ставлячи за мету "реставрацію справжніх рис та тлумачення істинного змісту давньоруських пам'ятників", Г.М. Барац вивчав способи доказу провини, відзначаючи наявність у "Законі Судному" запозичень з Мойсеевоталмудичного права [4; 5]. Значення окремих термінів Руської Правди, зокрема "село", "верфь", "закупи", досліджував М.М. Ясинський [76; 77]. Він також відзначав спорідненість Руської Правди та Литовського Статуту. На думку П.В. Голубовського Руська Правда являла собою кодекс звичаєвого руського-слов'янського права [10]. Вчений відзначав можливість браку окремих законоположень в існуючих її списках та представляв евенуальні варіанти доповнення.

Враховуючи велике значення релігії у державному житті та повсякденні населення, члени товариства активно досліджували церковну проблематику, виділяючи такі проблеми як хрещення Володимира та Русі, перебування в Києві митрополита Михаїла, історія православних святинь, розповсюдження інших релігій на Русі.

Найбільше уваги приділяли першій проблемі. Цьому сприяла 900 річниця хрещення Русі, яку відсвяткували у 1888 р. У випущеній в тому ж році книзі "Чтений" весь другий розділ був присвячений цій події [6; 63; 73]. Його також опублікували окремо у вигляді брошури. В розділі

розмістили статті О.І. Соболевського, М.М. Бережкова та Ф.Я. Фортинського щодо року хрещення Володимира та його діяльності, а також пам'ятки давньо-руської літератури, присвячені Володимиру, та коментарі до них. У полеміку з О.І. Соболевським вступив В.З. Завитневич [22; 62], відносячи хрещення Володимира до 987 р. Дискусія вчених продовжилася на сторінках журналу міністерства народної освіти.

Зацікавила дослідників гіпотеза про перебування в Києві за часів Володимира митрополита Михаїла, мощі якого зберігалися у Києво-Печерській лаврі. Вчені О.С. Павлов та П.Г. Лебединцев зійшлися на думці про неможливість цього, а першим митрополитом визнали Леона [33; 35; 52].

Враховуючи інтерес членів товариства до історико-краєзнавчих досліджень, вивчалася й історія окремих православних святинь. Зокрема, П.Г. Лебединцев намагався визначити місце розташування та прослідкувати розвиток Дмитрівського монастиря в Києві [32]. І.І. Малишевський здійснив всебічне дослідження церкви та ікони св. Богородиці під назвою "Пірогощі" [45], а О.І. Левицький займався історією храму св. Іоанна Богослова в Луцьку [36].

Окрім розповсюдження греко-християнської віри на Русі, дослідників цікавило й поширення римської церкви. Діяльності латинських проповідників на території Русі в X–XI ст. присвячено дослідження О.Д. Воронова [9]. Автор приходить до висновку про низький рівень їх впливу, а через це й про відсутність значної боротьби між православ'ям і католицизмом. Відкриття та функціонування латинських храмів у Києві в XIII–XIX ст. дослідив А.В. Стороженко [68]. При цьому особливу увагу автор приділив саме ранньому періоду, який був найбільш дискусійним, зазначаючи наявність дерев'яного католицького храму ще до 1240 р. В окрему проблему І.І. Малишевський виділив "іудейську пропаганду" в X–XII ст. [47]. Аналізуючи діяльність євреїв та їх взаємини з Володимиром, автор зазначав відсутність впливу цього віровчення на князя та пояснював певних інтерес лише метою припинення розповсюдження як цієї, так й інших небажаних релігійних течій у Києві.

Поряд з вивченням духовного розвитку суспільства, з'являються праці присвячені стану культури. Враховуючи підвищений інтерес дослідників до джерелознавчих студій, активно опрацьовувалися пам'ятки писемності з метою дослідження розвитку останньої. Загальний огляд рукописів XI–XVII ст. здійснив П.В. Владимиров [8], зазначивши особливості мови та правопису кожного з них, історико-літературну цінність творів. У пам'ятках писемності XI–XIV ст. південно-західної Русі автор вирізняв київські, галицько-волинські та західно-руські особливості. Дослідники вивчали й окремі пам'ятки писемності. Мовний аналіз двох Євангелій другої половини XIII ст. з південної Галичини та Молдавії чи Буковини здійснив О.І. Соболевський [64], зазначаючи, що перше написано церковно-слов'янською мовою руського ізводу, а друге – середньо-болгарського.

Висвітлювали на сторінках "Чтений" історію давніх літературних пам'яток. Особливу увагу приділяли "Слову о полку Игореве". Найбільш дискусійним питанням було походження твору [1; 46]. Окрім цього визначали іноземний вплив на нього [19], значення поеми [50]. Ще один твір – "Служба святым мученикам Борису і Глібу", який відносили до давньо-ліричної поезії, проаналізував П.В. Голубовський [11]. Вивчалася також середньовічна історична література, зокрема літописи та їх складові – сказання і повісті, які зображували історію руського народу [3; 74].

Стародавні рукописи досліджувалися не тільки як пам'ятки писемності, але й як витвори мистецтва. Художнє оформлення "Изборника" Святослава та Київського псалтиря XI ст. проаналізував Г.Г. Павлуцький [53], звертаючи увагу на існування зображень триголових храмів.

Підґрунтям для вивчення архітектури та мистецтва були історико-краєзнавчі дослідження. Збираючи дані щодо існуючих пам'яток давнини, члени товариства виявляли особливості будівництва та оздоблення церков. Так, П.О. Лашкарев дослідив Предтечинську церкву, добудовану до великої лаврської церкви, та Троїцько-Кирилівську церкву Києва, П.Г.Лебединцев показав походження передалтарних іконостасів на прикладі Софійського храму Києва та доводив їх відсутність до XVI ст. [31; 34]. Біля с. Бакота Ушицького повіту В.Б. Антонович займався розкопками скального монастиря та печерного храму XIV ст. [60]

Звертали увагу члени товариства й на народну творчість. Дослідники визначали походження билин, аналізували їх зміст [13; 42]. На одне із засідань було навіть запрошено відомого оповідача – Трофима Рябініна.

Вписуючи історію українських земель у світову історію, дослідники активно вивчали проблеми міжнародних відносин. В їх працях є аналіз різних аспектів зовнішньої політики – військових дій, династичних зв'язків, дипломатичних контактів, економічних та культурних взаємин. Значне місце на сторінках "Чтений" займали дослідження, присвячені русько-польським контактам, що опрацьовував І.А. Линниченко [37; 38]. Він розглянув походи Болеслава Хороброго на Київ, розцінюючи їх як допомогу родичу, а не як дії завойовника. Той же автор простежив за літописами відомі польсько-руські шлюбні союзи у зв'язку з історичними подіями, що їх спонукали, та визнав менше їх історичне значення ніж у західній Європі. Оцінюючи економічні та культурні взаємини Русі та Польщі, І.А. Линниченко прийшов до висновку, що "Русь не тільки не піддавалася культурному впливу Польщі, як країна порівняно більш культурна, але й сама впливала на Польщу в торгівлі, промисловості, архітектурі, живописі та карбуванні монет, будучи посередником між нею та Візантією" [39].

Досліджувалися й взаємини з іншими країнами. Зв'язки Данила Галицького з Римом вивчав М.П. Дашкевич [16], підкреслюючи ініціативу Апостольської Столиці та виражену позицію руського князя. Вчений розглядав взаємини південно-західної Русі з Тевтонським орденом у XIII–XIV ст. [15], зокрема переговорів щодо Ятвяжської землі. Економічні зв'язки Русі із західними, східними та північними країнами у X–XIII ст. розглянув А.Шеленговський у праці, присвяченій річним шляхам сполучення, зокрема дніпровському шляху [75]. Опрацюванням відомостей щодо шлюбних союзів руських княжих родів з іноземними у X–XIII ст. займався І.І. Малишевський [44], який вбачав у них відбиток національного, політичного, віросповідного та культурного ставлення Русі до інших націй та країн. Автор підкреслював значну кількість на початку союзів зі скандинавськими родами та цим доводив скандинавське походження руських князів.

Отже, одним з головних видів діяльності товариства було видання друкованого органу – "Чтений в историческом обществе Нестора-летописца", з метою поширення історичних знань та залучення до обговорення актуальних історичних проблем українських земель якнайширшого кола дослідників. Важливе місце на сторінках збірки займали питання давньої української історії. Члени товариства звертали увагу на такі її аспекти як походження назви "Русь", формування суспільного ладу у IX–XIV ст., розвиток права, культури, стан між-

народних відносин. Значний інтерес вчених викликали проблеми церковної історії, що було пов'язане із святкуванням 900-річчя хрещення Русі. Аналіз зазначених проблем здійснювали із залученням нових джерел, які стосувалися південоруської території. В дослідженнях відображалися регіональні особливості історичного процесу або навіть його самотність, що стимулювало розвиток національної свідомості українців.

1. Багалій Д.И. "Слово о полку Игореве", как литературный памятник Северной земли / Д.И.Багалій // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца (далі - ЧИОНЛ). – 1888. – Кн. 2. – С. 160-162.
2. Багалій Д.И. Из истории внутренних отношений Северной земли. Князь и вече в Северной земле в удельный период / Д.И.Багалій // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 149-150. 3. Барац Г.М. Еврейские источники для летописных сказаний о св. Владимире и Рогнеде / Г.М.Барац // ЧИОНЛ. – 1907. – Кн. 20. – С. 53-55. 4. Барац Г.М. О мнимом Суде Божиим и о суде 12 мужей по Русской Правде и по Закону Судному / Г.М.Барац // ЧИОНЛ. – 1906. – Кн. 19. – С. 84. 5. Барац Г.М. О судебных доказательствах по Русской Правде / Г.М.Барац // ЧИОНЛ. – 1906. – Кн. 19. – С. 74. 6. Бережков М.Н. Святой Владимир – строитель городов / М.Н.Бережков // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 69-91. 7. Благодарность за присланную 2-ю книгу "ЧИОНЛ" – Институт рукопису Национальної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф.8, од.зб. 3133, 1 арк. 8. Владимиров П.В. Обзор южно-русских и западно-русских памятников письменности от XI до XVII ст. / П.В.Владимиров. // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. 4. – С. 101-139. 9. Воронов А.Д. О латинских проповедниках на Руси Киевской в X и XI веках / А.Д.Воронов // ЧИОНЛ. – 1879. – Кн.1. – С. 1-21. 10. Голубовский П.В. Интересный юридический обычай конца XI-го века / П.В.Голубовский // ЧИОНЛ. – 1907. – Кн. 20. – С. 38. 11. Голубовский П.В. Служба свв. Мученикам Борису и Глебу в Иваницкой минеи 1547-1579 гг. / П.В.Голубовский // ЧИОНЛ. – 1900. – Кн. 14. – С. 125-164. 12. Губицкий Л.В. Дослідження історії Росії в історичному товаристві Нестора-літописця (1872-1931 pp.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2003. – 20 с. 13. Дашкевич Н.П. Былины об Алеше Поповиче и о том, как перевелись богатыри на святой Руси / Н.П.Дашкевич // ЧИОНЛ. – 1889. – Кн. 3. – С.1-62. 14. Дашкевич Н.П. Историческая записка о возникновении и деятельности Исторического общества Нестора-летописца по январю 1898 г. // ЧИОНЛ. – 1899. – Кн. 13. – Отд. 1. – С. 17-98. 15. Дашкевич Н.П. О взаимных отношениях юго-западной Руси и немецкого ордена половины XIII в. / Н.П.Дашкевич // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 136. 16. Дашкевич Н.П. О начале сношений Даниила Галицкого с Римом / Н.П.Дашкевич // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 180. 17. Дашкевич Н.П. Общественный строй южной Руси во 2-й половине XIII и первой половине XIV веков / Н.П.Дашкевич // ЧИОНЛ. – 1879. – Кн.1. – С. 306-307. 18. Дашкевич Н.П. Общий очерк основания и деятельности Исторического общества Нестора-летописца за истекшие 25 лет его существования // ЧИОНЛ. – 1899. – Кн. 13. – Отд. 1-3. 19. Дашкевич Н.П. Опыт указания параллелей к "Плачу Ярославны" / Н.П.Дашкевич // ЧИОНЛ. – 1907. – Кн.20. – С. 50-52. 20. Доклад М.Ф.Владимирского-Буданова – ІР НБУВ, ф.8, од.зб. 3175, арк. 1-3. 21. Житецкий И. Заходи коло організації історичного товариства в Києві / І. Житецький // Україна. – 1929. – Січень-лютий (32). – С. 23-30. 22. Завитневич В.З. Возражение на сообщение А.И.Соболевского / В.З.Завитневич // ЧИОНЛ. – 1889. – Кн.3. – С. 5-9. 23. Завитневич В.З. К вопросу об имени "Русь" / В.З.Завитневич // ЧИОНЛ. – 1892. – Кн. 6. – С. 18-21. 24. Извещение об избрании В.Е. Данилевича в действительные члены – ІР НБУВ, ф.29, од.зб. 613-627. 25. Истомин М.П. О князьях Ольговичах (Всеволоде и Игоре) / М.П.Истомин // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн. 2. – С. 136, 152-153. 26. Колесник М.П. Вклад Исторического общества Нестора-летописца в археографию истории Украины // Исследования по археологии и источниковедению отечественной истории XVI–XX вв. – Д, 1990. – С. 123-129. 27. Колесник М.П. Историческое общество Нестора-летописца 1872-1931 (Историографический очерк): автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 1990. – 17 с. 28. Колесник М.П. Историчне товариство Нестора-літописця: основні етапи й напрями діяльності (1872-1931 pp.) / М.П. Колесник // Український історичний журнал. – 1989. – № 9. – С. 50-56. 29. Колесник М.П. Историчне товариство Нестора-літописця та його вклад у розвиток історичної науки в Україні // Український історичний журнал. – 1995. – № 5. – С. 28-37. 30. Кулаковский Ю.А. Новая теория происхождения "Руси" / Ю.А.Кулаковский // ЧИОНЛ. – 1906. – Кн. 19. – С. 68-69. 31. Лашкарев П.А. О древних киевских постройках / П.А.Лашкарев // ЧИОНЛ. – 1879. – Кн. 1. – С. 266-267. 32. Лебединцев П.Г. Дмитриевский монастырь, устроенный в Киеве вел. Кн. Изяславом Ярославичем, его судьба и местность / П.Г.Лебединцев // ЧИОНЛ. – 1879. – Кн.1. – С. 28-36. 33. Лебединцев П.Г. К вопросу о киевском митрополите XII в. Михаиле / П.Г.Лебединцев // ЧИОНЛ. – 1896. – Кн. 10. – С. 3. 34. Лебединцев П.Г. О древностях Софийского храма в Киеве / П.Г.Лебединцев // ЧИОНЛ. – 1879. – Кн.1. – С. 274-275. 35. Лебединцев П.Г. Примечания к "Догадке" А.С.Павлова / П.Г.Лебединцев // ЧИОНЛ. – 1897. – Кн.11. – С.27. 36. Левицкий О.И. История одного древнего Волынского храма / О.И.Левицкий // ЧИОНЛ. – 1903. – Кн.17. – С. 74. 37. Линниченко И.А. О браках русского княжеского дома с польским / И.А.Линниченко // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 180-181. 38. Линниченко И.А. О походе Болеслава Храброго в Русь / И.А.Линниченко // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 175. 39. Линниченко И.А.

Об экономических и культурных отношениях Руси и Польши до половины XIV в. / И.А.Линниченко // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 214. 40.Линниченко И.А. Юрий II, последний князь Малой Руси / И.А.Линниченко // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 206-207. 41.Лобода А.М. Життя кн. Володимира по летописным и былевым данным / А.М.Лобода // ЧИОНЛ. – 1904. – Кн. 18. – С. 18. 42.Лобода А.М. Русские былины в их прошлом и настоящем / А.М.Лобода // ЧИОНЛ. – 1902. – Кн. 16. Вып. 4. – С. 30-37. 43.Малышевский И.И. Новое летописное известие о происхождении Ольги св. / И.И.Малышевский // ЧИОНЛ. – 1889. – Кн.3. – С. 26-27. 44.Малышевский И.И. О брачных союзах древне-русских княжеских фамилий с иностранными владетельскими домами с X до половины XIII в. / И.И.Малышевский // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 142. 45.Малышевский И.И. О церкви и иконе св. Богородицы под названием "Пирогощи" / И.И.Малышевский // ЧИОНЛ. – 1891. – Кн.5. – С. 113-133. 46.Малышевский И.И. Об отечестве автора "Слово о полку Игореве" / И.И.Малышевский // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн. 2. – С. 107. 47.Малышевский И.И. Русские известия о евреях в Киеве и в южной Руси в X-XII вв. / И.И.Малышевский // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 20-24, 49-53. 48.Медальцева О.З. Роль университетский историчних наукових товариств України в українському національному відродженні (остатня третина XIX ст. – 1917 р.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Черкаси, 2005. – 20 с. 49.Наріжний С. Историчне товариство Нестора Летописця в Києві / С. Наріжний // Український історик. – 1975. – № 1-2. – С. 29-44; № 3-4. – С. 43-60; 1976. – № 1-4. – С. 57-70. 50.Науменко В.П. По поводу столетия открытия "Слова о полку Игореве" / В.П.Науменко // ЧИОНЛ. – 1896. – Кн.10. – С. 45. 51.Нестроев Л.И. Историческое общество летописца Нестора в Киеве (1873-1890) / Л.И.Нестроев // Историческое обозрение. – СПб., 1891. – Т. 2. – С. 114-132. 52.Павлов А.С. Догадка о происхождении древне-русского предания, которое называет первого русского митрополита Михаилом Сирином / А.С.Павлов // ЧИОНЛ. – 1897. – Кн. 11. – С. 22-27. 53.Павлуцкий Г.Г. Изображение храма в древнейших южно-русских миниатюрах / Г.Г.Павлуцкий // ЧИОНЛ. – 1906. – Кн.19. – С. 4-5. 54.Переписка по поводу издания "ЧИОНЛ" и согласование их стоимости – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3167-3169, арк. 1. 55.Письмо с просьбой об обмене изданиями – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3163-3164, 2 арк. 56.Письмо о выдаче денег – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3112, арк. 1. 57.Письмо сообщить краткие сведения об Историческом

обществе Нестора-летописца – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3134, арк. 1-2. 58.Сведения о заседаниях Исторического общества летописца Нестора в 1873-77 гг. // ЧИОНЛ. – 1879. – Кн.1. – С. 274. 59.Сведения о заседаниях Исторического общества Нестора-летописца // ЧИОНЛ. – 1890. – Кн. 4. – С. 13. 60.Сецинский Е.И. Отчет об осмотре древностей в Подольской губернии летом 1901 г. / Е.И.Сецинский // ЧИОНЛ. – 1903. – Кн.17. – С.34-35. 61.Соболевский А.И. Археологические заметки / А.И.Соболевский // ЧИОНЛ. – 1892. – Кн. 6. – С. 1-2. 62.Соболевский А.И. В каком году было крещение Руси? / А.И.Соболевский // ЧИОНЛ. – 1889. – Кн.3. – С. 4-5. 63.Соболевский А.И. Год крещения св. Владимира / А.И.Соболевский // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 1-6. 64.Соболевский А.И. Две замечательные рукописи XIII в. / А.И.Соболевский // ЧИОНЛ. – 1897. – Кн.12. – С. 3-11. 65.Соглашение о принятии в печать – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3107, арк. 1. 66.Сопроводительное письмо – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3110, 1 арк. 67.Сопроводительное письмо к журналу "Киевская старина" – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3160-3161, 2 арк. 68.Сторожко А.В. О существовании в Киеве латинских храмов / А.В.Сторожко // ЧИОНЛ. – 1906. – Кн.19. – С. 16. 69.Счет за напечатание – ИР НБУВ, ф.8, од.зб. 3166, арк.1. 70.Ульяновский В.И. Невидані 25-й том і покажчик "Чтений в историческом обществе Нестора-летописца" / В.И.Ульяновский // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Том ССХХІІ. Праці Історико-філософської секції. – Львів, 1990. – С. 370-74. 71.Устав Исторического общества Нестора-летописца // ЧИОНЛ. – 1893. – Кн. 8. – С.19. 72.Федорова Л.Д. Виникнення загальноукраїнських громадських форм охорони пам'яток історії та культури (1870-і – початок 1900-х рр.) / Л.Д.Федорова // Київська старовина. – 2011. – № 1. – С. 65-86. 73.Фортинский Ф.Ф. Крещение князя Владимира и Руси по западным известиям / Ф.Ф.Фортинский // ЧИОНЛ. – 1888. – Кн.2. – С. 93-128. 74.Хрущов И.П. Сказание о Васильке Ростиславиче / И.П.Хрущов // ЧИОНЛ. – 1979. – Кн.1. – С. 44-62. 75.Шеленговский А. Речные пути сообщения в древней Руси / А.Шеленговский // ЧИОНЛ. – 1909. – Кн.21. – С. 4-5. 76.Ясинский М.Н. Кто такие закупы Русской Правды и памятников западно-русского права? / М.Н.Ясинский // ЧИОНЛ. – 1904. – Кн. 18. – С. 43. 77.Ясинский М.Н. Что представляет собой "село" и "верфь" Русской Правды / М.Н.Ясинский // ЧИОНЛ. – 1906. – Кн. 19. – С. 31.

Надійшла до редколегії 17.02.12

С. Антонюк, канд. іст. наук, проф., О. Антонюк, канд. іст. наук, доц.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА В 1989-2004 РОКАХ

Стаття присвячена проблемі європейської інтеграції в зовнішній політиці Республіки Польща в 1989–2004 рр.

The article is devoted to the problem of European integration in the Polish foreign policy in 1989-2004.

Актуальність теми полягає в тому, що вивчення польського досвіду інтеграції в європейські структури становить особливий інтерес для України. Дослідження процесу реалізації Польщею стратегії вступу до Європейського Союзу (ЄС) є одним із нагальних завдань для сучасної української історичної науки. Це обумовлюється низкою чинників: спільна історична спадщина, близькість географічних кордонів, безпосереднє наближення до України кордонів НАТО і ЄС, проголошення офіційним Києвом "європейського вибору" його інтересів у європейських і євроатлантичних структурах.

Метою нашої статті є показ історичного процесу входу Польщі до Європейського Союзу в контексті геополітичних змін у 1989-2004 рр., а також визначення основних етапів інтеграції, їх особливостей та характерних рис.

Історіографія проблеми представлена значним масивом наукової літератури, яка, у переважній більшості, висвітлює зовнішню політику Польщі після повалення комуністичного режиму. Визначена проблема ґрунтовно розроблена польськими істориками Я. Барчем [1], Р. Кужняром і К. Щепаником [2], а також А. Хвальбою [3].

Зазначимо, що у вітчизняній історіографії фактично відсутні ґрунтовні праці з проблеми. Глибокий аналіз історії й сучасного стану процесу європейської інтеграції зроблено в працях українських істориків і політологів-міжнародників В.В. Копійки та Т.І. Шинкаренка [4] та в колективному дослідженні львівських науковців "Світова та європейська інтеграція" (за заг. ред. Я.І. Малика).

Проблема європейської інтеграції європейської інтеграції Польщі досліджувалася також у кандидатській дисертації Н.М. Чорної [5].

Окремі аспекти проблеми європейської інтеграції Польщі розглядалися в контексті розвитку польсько-українських відносин у працях Д. Васильєвої, В. Гевко, Т. Герасимчук, Д. Горуна, Г. Зеленько, Л. Чекаленко.

Зі змінами політичного обличчя Польщі після виборів 4 червня 1989 р. змінилися також пріоритети польської зовнішньої політики. Новий демократичний уряд Польщі почав проявляти зацікавленість у тісних зв'язках із країнами євроатлантичної спільноти, хоча дипломатичні відносини з Європейськими Співтовариствами були встановлені ще у вересні 1988 р. Оскільки спочатку виразно не демонструвався намір вступу Польщі до НАТО, тому прагнення до членства в Європейських Співтовариствах підкреслювався з повною відвертістю.

У липні 1989 р. Польща встановлює дипломатичне представництво в Європейських Співтовариствах. Участь в інтеграційних процесах Західної Європи стала для Польщі стратегічною ціллю.

Першим кроком у цьому напрямку було підписання новим урядом Польщі 19 вересня 1989 р. угоди щодо торгівлі та торговельно-економічної співпраці з Європейським Економічним Співтовариством (ЄЕС). В угоді обидві сторони зазначили необхідність надати нового імпульсу торговельним та економічним відносинам [6, с. 209]. Необхідно підкреслити, що демократичний уряд Республіки Польща розглядав економічну співпрацю не тільки під кутом економічної вигоди, але й як важливий крок у напрямку повного членства в Європейських Співтовариствах.

У пошуку можливості зближення з Європейськими Співтовариствами перший польський демократичний